

proti možnemu sovražniku, pač le bolj zaradi družbene razlike med gradiščani in vaščani.

France Leben

Ottó Trogmayer, Das bronzezeitliche Gräberfeld bei Táapé, *Fontes Archaeologici Hungariae*, Budapest 1975 (ed. Akadémiai Kiadó) — str. 7—164 in 61 slikovnih tabel ter priloženo načrt; dodatek *Gyula Farkas, Pál Lipták, Anthropologische Auswertung des bronzezeitlichen Gräberfelds bei Táapé* — str. 229—268 in 27 slikovnih tabel.

Leta 1960 so pri koriščenju glinokopa za opekarno pri mestecu Táapé nedaleč od Szegeda trčili na skeletne in druge najdbe. Sprva zaščitna in zatem sistematična izkopavanja vse do leta 1965 so odkrila enega največjih bronastodobnih grobišč v Karpatski kotlini. Spreminjanje struge in poplave potoka Táapé, ki se izliva v Tiso, so uničile velik del tega grobišča, a obenem tudi domala vse grobne in naselbinske ostaline iz sarmatskega, gepidskega, avarskega in arpadskega časa. V tlorisu verjetno elipsasto gomilno grobišče je hranilo še domala 700 grobov, domnevajo pa, da je v njem bilo pokopanih 1300 do 1500 ljudi, nosilec tako imenovane kulture gomilnih grobišč (*Hügelgräberkultur*).

Večino teksta je avtor posvetil obširnemu prvemu poglavju — opisu 687 grobov. Pri vsakem grobu posamič podaja osnovne značilnosti pokopa (skeletni ali žarni grob), spolno in starostno opredelitev, položaj in orientacijo, horizontalne in vertikalne mere, še posebno pa lego in opis pridatkov, ki se vežejo na citirane slikovne upodobitve na tablah. Pri značilnih grobovih je avtor dodal slikovno dokumentacijo tudi ob tekstu. Temu grobnemu poglavju je dodal še spisek posamičnih najdb, ki so bile raztresene v vrhnjem humoznem nasutju.

Zatem je avtor povzel glavne značilnosti duhovne in materialne kulture grobišča. Najprej opozori, da je 16 grobov, ki so bili brez pridatkov za datiranje nesigurnih; nadaljnjih deset pa na podlagi pridatkov pripisuje Sarmatom, Gepidom in Avarom.

Bronastodobno grobišče izkazuje štiri načine pokopov. Največ (575) je skrbencev z različno usmerjenostjo in lego; med njimi izstopa zlasti grob, v katerem je bil skelet popolnoma prekrit s čre-

pinjami velike in manjše posode, med katerimi so ležale kosti neke druge osebe. Grobov z okostji v iztegnjeni legi je bilo 27, ki naj bi tod predstavljali nek tuj način pokopavanja. Dve grobnji jami sta odkrili pokop v pitosih, v katerih so bili nesežgani kostni ostanki dojenčkov. Četrty način pokopa je 34 žarnih grobov; kaže se, da so tod sežiganje trupel prevzeli iz sosednje zgodnje bronastodobne Vataya-kulture. Obsežnejša grobna jama (grob 421—422) pa dokazuje, da je bil istočasno v navadi pokop sežganih in nesežganih mrličev, kar potrjuje tudi tipološka opredelitev grobnih pridatkov. Na grobišču so trčili tudi na 17 simboličnih grobov, to je grobnih jam v katerih so bili le pridatki brez kakršnihkoli kosti. Še druga zanimivost so ritualne grobne jame; v njih so bile razen številne keramike in kostnih človeških ostankov tudi deloma ožgane živalske kosti.

O. Trogmayer se zatem posveti ženski in moški noši, ki jo karakterizirajo grobne najdbe: zlasti okrasje, predmeti za spenjanje oblačila, pasne spone in analize organskih ostankov; pri tem smatra, da je način oblačenja otrok isti kot pri odraslih. V tem poglavju se avtor še posebej na kratek in razumljiv način loti tipologije kovinskih predmetov in keramike in prav na koncu še kronoloških in historičnih problemov.

Najstarejši predmeti z najdišča so bronce Koszider-tipa, ki se morajo sprejeti kot zapuščina predhodne kulturne periode; ta se tod jasno uvršča v Reinecke BB-1 stopnjo. Večina bronastih najdb — igle s pečatno glavo, srčasti obeski, zapestnice s spiralnimi in pečatnimi konci, žlebljeni prstani in zapestnice — se more brez dvoma opredeliti v BB-2 čas, dasi velik del takih izdelkov živi seveda še naprej v BC stopnji. Tako časovno uvrstitev grobišča Táapé podkrepijo tudi druge kovinske najdbe pa nekatere keramične oblike, ki so čisti predhodniki BD stopnje bronaste dobe na tem jugovzhodnem področju Madžarske. Nekateri ondotni raziskovalci datirajo madžarsko kulturo gomilnih grobišč previsoko, predvsem le na osnovi zakladnih najdb. Prav zgolj bronastih predmetov smemo to naše najdišče vzporejati z avstrijskimi in češkoslovaškimi najdišči. Relativni okvir najdb iz gomilnega grobišča Táapé sodi potemtakem v čas BB-2 in BC Reineckejeve razdelitve bronaste dobe.

Kot dodatek Trogmayerjevi študiji sledi posebej antropološko vrednotenje grobišča, ki sta se ga lotila G. Farkas in P. Lipták z najmodernejšimi raziskovalnimi metodami. Določujeta spol in starost, antropološke značilnosti najdb in spolno dvoičnost; dalje rekonstruirata način pokopavanja na osnovi antropoloških znakov, navajata paleopatološka opazovanja in anatomske različice in končno izsledke taksonomskih analiz. S tem sta prišla do dokazov in sklepa, da izrazita dolihokefalija in zlasti mediteransko-nordijska antropološka komponenta predstavljata za pokojnike s tega grobišča neko posebnost. Antropološko se namreč razlikujejo od vseh do tedaj odkritih in analiziranih kostnih ostankov z drugih madžarskih grobišč bronaste dobe.

France Leben

Jovan Todorović, Praistorijska Karaburma, II. Nekropola bronzanog doba. (Monografije 4). Beograd, Muzej grada Beograda 1977. 162 strani, 30 tabel, risbe v tekstu in 8 prilog.

V uvodu nam avtor v nekaj kratkih odstavkih pojasni, kako je prišlo do tako obsežnih izkopavanj in kaj skuša s svojim delom prikazati. Opozori nas zlasti na prazgodovinsko gradivo, ki je bilo najdeno na Karaburmi ali v njeni okolici, posebej na tisto, ki je pomembno za celovit pregled prazgodovinskih kultur v območju Beograda. Takoj za uvodom je situacijski načrt raziskovanj v letih 1958—1963.

V prvem poglavju svojega dela »Opis grobova« postavlja J. Todorović pred nas 230 žganih bronastodobnih grobov z najdiščnimi in drugimi podatki, vendar le tistimi, ki jih v priloženi dokumentaciji ne moremo najti. Že v uvodu nas je avtor opozoril, da je bilo zemljišče, kjer so odkrili grobišča, izpostavljeno močni eroziji, zato so tudi nekateri podatki, predvsem o načinu pokopa, pogosto pomanjkljivi. Risbe izkopanega gradiva med tekstom so dovolj kvalitetno izdelane in opremljene s potrebnimi merili, vse ostale podatke pa najdemo pri opisu posameznih predmetov. Izkopano keramično in kovinsko gradivo je jasno predstavljeno, saj so tudi rekonstrukcije, predvsem keramičnega inventarja, v okviru možnosti skrbno in zvesto po

originalih izdelane. Neenotno osenčevanje predstavljenih predmetov pa ne zmanjšuje kvalitete in strokovne višine opravljenega dela.

V drugem poglavju »Način sahranjanja in pogrebni ritual« skuša avtor združeno prikazati vseh šest istočasnih bronastodobnih grobišč na Karaburmi. Posvetil se je predvsem ugotavljanju razporeda grobov in njihove gostote. Poskuša tudi dokazati, da so bili grobovi ob pokopu na nek način označeni, vendar mu to na tako neugodnem terenu, izpostavljenem odplaki nikakor ni moglo uspeli, čeprav bi lahko verjeli njegovim hipotezam. Vprašanje je le, kakšen smisel ima ugotavljati take ali podobne momente, če nimamo nobenega oprijemljivega primerka, ki bi nam tako predpostavljane potrjeval. V tem poglavju je J. Todorović odmeril nekaj prostora tudi pogrebnim obredom, načinu pokopa v žarah, verovanju takratnih prebivalcev Karaburme pa tudi namenu predmetov, ki so bili posameznim grobovom pridani, predvsem glede socialne diferenciacije prebivalstva.

Veliko truda je J. Todorović vložil v tretje poglavje »Tipološka klasifikacija i hronološka determinacija pokretnog arheološkog materijala«. Izkopano gradivo je razvrstil v tri osnovne skupine: v keramično, kovinsko in koščeno, s pripombo, da je kovinskih in koščenih predmetov malo in da so v glavnem okrasni kosi, ki so pa zelo pomembni za časovno opredelitev nekropol na Karaburmi.

Skrbno je obdelal keramične izdelke, ki so na grobiščih Karaburme tudi najštevilnejši. Posode so različnih oblik, v glavnem izdelane za pogrebne namene, lahko pa so vzete tudi iz vsakodnevne uporabe. Razlika med kulturnimi in hišnimi posodami je v kvaliteti materiala in izdelave. Kultne so slabše, hišne pa bolj izdelane. Obdelal je vse vrste keramičnega posodja, najbolj natančno pa je razdelil oblike žar, saj razlikuje kar osem osnovnih grup, vsaka grupa pa ima še določeno število zanjo značilnih oblik.

Kot posebnost nam predstavlja tudi keramične modele hiš, ki so edinstveni predmeti v bronastodobni materialni kulturi jugoslovanskega Podonavja.

Poseben poudarek je dal avtor tudi kovinskim predmetom, ki so sicer redki, vendar pomembni za časovno in kulturno opredeljevanje posameznih grobov in grobišč na Karaburmi v celoti. Koščen